

رابطه سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی با کنترل وضعیت اجتماعی - اقتصادی

دکتر جمال حقیقی*

دکتر مهناز مهربابی زاده هنرمند*

تاج محمد زندی دره غریبی**

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تعیین رابطه سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی در دانش آموزان پایه دوم دبیرستانهای شهرستان ایذه است. در این مطالعه، ۳۱۱ دانش آموز (۱۵۶ پسر و ۱۵۵ دختر) که با روش نمونه گیری تصادفی ساده از جامعه آماری مورد نظر برگزیده شدند. به عنوان گروه نمونه تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند. فرضیه‌های تحقیق به طور کلی عبارت از این بودند که بین سلسله مراتب نیازهای مزلو و اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی رابطه ساده و چندگانه وجود دارد. برای سنجش فرضیه‌ها از پرسشنامه سلسله مراتب نیازها، مقیاس اضطراب آموزشی فیلیپس، نمره‌های تحصیلی و پرسشنامه کوتاهی جهت تعیین وضعیت اجتماعی - اقتصادی آزمودنیها استفاده به عمل آمد. یافته‌ها ضمن تأیید فرضیه‌ها نشان دادند که با کنترل وضعیت اجتماعی - اقتصادی، رابطه نیازها با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی همچنان مثبت و معنی دار باقی می‌ماند.

کلید واژگان: سلسله مراتب نیازها، اضطراب آموزشی، عملکرد تحصیلی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی

می‌کنند. این نیازها به ترتیب از نیرومندترین تا ضعیفترین آنها به صورت سلسله مراتبی منظم شده‌اند. از این رو، تا زمانی که نیازهای پایین‌تر که از قوت و شدت بیشتری برخوردارند برآورده نشوند، نوبت به ظهور و فعالیت نیازهای بالاتر نمی‌رسد. با این همه، مزلو خود می‌پذیرد که تحت شرایط خاصی امکان جابجایی و تغییر اولویت نیازها وجود دارد (شولتز و شولتز، ۱۹۹۸؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۷۷).

از دیدگاه مزلو^۳ (۱۹۷۰)، ترجمه رضوانی، (۱۳۷۲) نیازهای فیزیولوژیکی^۴ از بنیادی‌ترین و نیرومندترین نیازهای آدمی به شمار می‌روند و در درجه اول اهمیت قرار دارند. گرچه این نیازها می‌توانند در فرهنگهای مختلف دارای تنوع فراوانی باشند، لیکن عمده‌ترین آنها عبارتند از نیاز به غذا، آب، اکسیژن و خواب و استراحت. این مجموعه از نیازهای زیستی به عنوان نیروهای برانگیزنده رفتار مردم در فرهنگهایی که بقای صرف برایشان هدف اساسی است، دارای ارزش و اهمیت بسیار زیادی است. نیازهای ایمنی^۵ پس از نیازهای

هر چند که از دیرباز انگیزه‌های رفتار آدمی به عنوان موضوعی جذاب و چالش‌انگیز، سخت مورد توجه اندیشمندان و فیلسوفان قرار گرفته است و در این زمینه نظرات ارزشمندی نیز بیان گردیده است، لیکن بررسی دقیق و نظام‌دار انگیزش رفتار انسانی عموماً توسط روانشناسان انجام گرفته است. چنان که می‌دانیم، در سده بیستم میلادی، همزمان با اوج‌گیری و رشد فزاینده گرایشهای گوناگون روانشناسی علمی، برخی از روانشناسان در حیطه شخصیت و انگیزش نیز به نظریه‌پردازی پرداختند و دیدگاههای مهمی را که راهنمای پژوهشهای فراوانی واقع شدند تدوین کردند (شولتز^۱ و سیدنی^۲، ۲۰۰۰). از جمله، این روانشناسان نظریه‌های مختلفی را درباره ماهیت و طبقه‌بندی نیازهای زیستی و روانی-اجتماعی و اهمیت آنها از لحاظ سلامت جسمی و روانی طرح و عرضه کردند. یکی از این نظریه‌ها که به دلیل سادگی فهم آن و کاربرد گسترده‌اش در عرصه‌های مختلف شهرت فراوانی یافته است، دیدگاه انسان‌گرایانه مزلو درباره سلسله مراتب نیازهاست. به نظر این روانشناس، همه افراد در بدو تولد دارای نیازهای معینی هستند، لیکن رفتارهایی که برای ارضای آنها به کار می‌گیرند اکتسابی هستند و از فرهنگی به فرهنگ دیگر فرق

-
- 1- Schultz   2- Sydney
3- Maslow
4- physiological needs
5- safety needs

ارزشمندی و کارآمدی خود احساس اطمینان کند. اما عدم تأمین این نیاز موجب بروز احساس کهنتری و ناتوانی نسبت به حل مشکلات می‌شود. بالاترین نیاز در سلسله مراتب نیازهای مزلو نیاز به خودشکوفایی^۳ است. اگر همه نیازهای مراتب پایین‌تر برآورده شده باشند، ولی فرد به مرحله خودشکوفایی، یعنی تحقق استعدادها و ظرفیتهای بالقوه خویش نرسیده باشد، باز هم احساس خلاء و ناکامی می‌کند. به زعم مزلو، خودشکوفایی الزاماً به نوعی فرآورده هنری مانند موسیقی، نقاشی و شعر منجر نمی‌شود، بلکه می‌تواند آشکال فراوانی به خود بگیرد و دارای جلوه‌های گوناگونی باشد. در یک نگاه کلی، مردم در همه شئون زندگی می‌توانند قابلیت‌ها و استعدادهای نهفته خود را آشکار و شکوفا سازند.

نه تنها دیدگاه انسان‌گرایانه مزلو درباره نیازها از نظر روانشناسی خانواده، روانشناسی بالینی و روانشناسی صنعتی - سازمانی حائز اهمیت است، بلکه از لحاظ یادگیری آموزشی و بهداشت روانی دانش‌آموزان نیز مورد توجه برخی از صاحب نظران و

زیستی اولویت پیدا می‌کنند و در کودکان و بزرگسالان روان رنجور از شدت و اهمیت بیشتری برخوردارند. ارضای این دسته از نیازها مستلزم برخورداری از امنیت، ثبات، نظم، ساختار و رهایی از ترس و اضطراب است. هنگامی که انسان دیگر زیر نفوذ و تسلط نیازهای زیستی و ایمنی نیست، نوبت به تجلی و فعالیت نیازهای عشق و تعلق^۱ می‌رسد. این گروه از نیازها در دوره‌های مختلف رشد و در شئون گوناگون حیات آشکال متفاوتی به خود می‌گیرند. به طور کلی، روابط اجتماعی، پیوندهای عاطفی با دوستان و نزدیکان و تعلق خاطر نسبت به همسر و فرزند از جلوه‌های این نیازها به شمار می‌روند. برای نیازهای احترام‌آ که در چهارمین مرتبه از سلسله مراتب نیازها قرار دارند، دو شکل می‌توان تصور کرد. یکی احساس نیاز به احترام از سوی خود به شکل احساس خودارزشمندی و دیگری احساس نیاز به احترام از سوی دیگران به شکل موفقیت اجتماعی و کسب شهرت. به نظر مزلو (۱۹۷۰)، عزت‌نفس وقتی اصالت دارد که مبتنی بر ارزیابی واقع‌گرایانه توانشها و شایستگیهای شخصی و احترام شایسته از سوی دیگران باشد. ارضای نیاز به عزت‌نفس به شخص اجازه می‌دهد تا نسبت به قابلیت،

1- belongingness and love needs

2- esteem needs 3- self-actualization

می‌شوند. در این دوره، عملکرد اجتماعی و تحصیلی، موضوع اصلی ترس یا اضطراب کودکان و نوجوانان را تشکیل می‌دهد. ترس و اضطراب زودگذر هستند و معمولاً به درمان نیاز ندارند، لیکن اگر شدت یابند و بیش از حد معمول تداوم پیدا کنند و موجب بروز اشکالاتی در زندگی کودک و تعامل وی با دیگران گردند، باید از طریق مراقبت‌های بالینی درمان شوند. برخی از پژوهشگران، از جمله فیلیپس^۵ (۱۹۷۸)، دو نوع استرس آموزشی را شناسایی و معرفی کرده‌اند. یکی از این دو به عملکرد اجتماعی و دیگری به عملکرد تحصیلی کودکان مربوط می‌شود. ترفیق در عملکرد اجتماعی مستلزم برخورداری از اعتماد به نفس و ابراز وجود است. این دو ویژگی به کودکان و دانش‌آموزان اجازه می‌دهند تا در عرصه‌های اجتماعی مرتبط با تکالیف آموزشی، مانند شرکت در فعالیتهای گروهی، طرح پرسش و پاسخ و ایراد سخنرانی در حضور کلاس، به طور فعال و سازنده عمل کنند و مشتاق پذیرش مسئولیت و اقدام برای حل مسائل باشند. برعکس، فقدان یا کمبود این دو ویژگی،

پژوهشگران قرار گرفته است (گلاسر^۱، ۱۹۶۹؛ وایت^۲، ۱۹۶۹؛ کلازمایر^۳، ۱۹۸۵). به طور کلی نظر بر آن است که تحقق یادگیری آموزشی و انجام فعالیتهای شناختی بدون ارضای نیازهای اساسی امکان‌پذیر نیست. افزون بر آن، بروز بسیاری از مشکلات رفتاری و شکست‌های تحصیلی را باید به عدم ارضا یا ارضای ناقص نیازهای اساسی نسبت داد. به این ترتیب، از دیدگاه روانشناسی تربیتی، ارضای نیازهای اساسی در حکم ایجاد زمینه لازم برای شکوفاسازی استعدادها و قابلیت‌های بالقوه و تأمین بهداشت روانی کودکان و نوجوانان است.

اضطراب آموزشی و مؤلفه‌های آن

به طور کلی می‌توان اضطراب کودکان را به دو مقطع سنی مختلف نسبت داد. یکی به سالهای نخستین رشد و مقطع پیش دبستانی و دیگری به سالهای کودکی میانه تا دوره نوجوانی (هیوز^۴، ۱۹۸۸). در مقطع سنی اول، اضطراب یا ترس از نشانه‌های رشد عادی است و پدیده نگران کننده‌ای به شمار نمی‌رود. به عنوان مثال، ترس از برخی از جانوران و یا موجودات خیالی به این مقطع سنی تعلق دارد. اما ترسها و اضطرابهای دیگری نیز وجود دارند که عموماً در مقطع سنی دوم ظاهر و فعال

1- Glasser

2- White

3- Klausmeier

4- Hughes

5- Phillips

6- school anxiety

کودکان و نوجوانان را به رویگردانی، اضطراب و ترس و بیم از موقعیتهای اجتماعی سوق می‌دهد. یکی دیگر از ویژگیهای مرتبط با اضطراب آموزشی، اضطراب امتحان است که معمولاً در فصل امتحانات بیش از مواقع دیگر شدت پیدا می‌کند. بنابراین، این ویژگی با عملکرد تحصیلی رابطه نزدیکی دارد و یکی از علل عمده استرس آموزشی به شمار می‌رود. همان طور که فقدان اضطراب پدیده نامطلوبی است، اضطراب زیاد نیز ناخوشایند و در مواردی آسیب‌زاست. در حالت اول، چون فرد بدون انگیزه و فاقد روحیه لازم است، تن به کار نمی‌دهد و از رشد و حرکت باز می‌ایستد، و در حالت دوم، چون شدیداً نگران نتایج و پیامدهای کار است، دستخوش حواسپرسی و آشفتگی فکری می‌شود و از توفیق در عملکرد باز می‌ماند. لازم به ذکر است که به هنگام غلبه اضطراب، علاوه بر بروز تغییرات شناختی و هیجانی، برخی تغییرات فیزیولوژیکی نیز در فرد به وجود می‌آیند. از این رو، یکی از مؤلفه‌های اضطراب آموزشی راه، واکنشهای فیزیولوژیکی تلقی می‌کنند (فیلیس، ۱۹۷۸).

آیا بین نیازها و اضطراب رابطه‌ای وجود دارد؟ برخی از روانشناسان به این پرسش، پاسخ مثبت داده‌اند. به عنوان مثال، به نظر

مزلو (۱۹۶۵)، ترجمه رضوانی، (۱۳۷۱)، اضطراب زائیده محرومیت از ارضای نیازهای اساسی است. در واقع می‌توان گفت که از دیدگاه این روانشناس، ارضای نیازهای اساسی به معنی سلامت جسمی و روانی و عدم ارضای آنها در حکم بروز بیماری است. به زعم مزلو (۱۹۷۰)، ترجمه رضوانی، (۱۳۷۲)، نیازها در صورتی اساسی هستند که غیاب آنها موجب بیماری، حضور و ارضای آنها مانع بیماری و بهبودشان باعث درمان بیماری شود. مرور و بازنگری ادبیات گویای آن است که در چارچوب نظریه مزلو مطالعات نسبتاً متعدد و فراوانی انجام گرفته‌اند. در این بخش می‌کوشیم تا به اختصار به پاره‌ای از پژوهشهای مرتبط با موضوع گفتار حاضر که در راستای نظریه مزلو تدوین یافته است، اشاره کنیم.

پژوهش بر روی دانش‌آموزان پسر و دختر مدارس راهنمایی اهواز نشان می‌دهد که ارضای نیازهای عاطفی نوجوانان در خانواده موجب سازگاری فردی و اجتماعی آنان می‌شود (موسوی، ۱۳۷۶؛ شریفی، ۱۳۷۶). همچنین تحقیق بر روی نوجوانان مسأله دار مدارس مشهد (اصغری پور، ۱۳۷۳) و نوجوانان ناسازگار مدارس اهواز (یوسفیان، ۱۳۷۵) حاکی از آنند که این نوع دانش‌آموزان از

پژوهشگران نیز بر وجود رابطه منفی بین عزت نفس و ترس از ابراز^۷ وجود صحنه گذاشته‌اند (پچمن و فوی^۸، ۱۹۷۸؛ لفوری و وست^۹، ۱۹۸۱؛ تمپل و رابسون^{۱۰}، ۱۹۹۱).

در پاره‌ای از پژوهشها نیز خودشکوفایی به عنوان یکی از نیازهای رشدی‌ای که با عوامل آسیب‌زا رابطه منفی دارد مورد توجه قرار گرفته است. به عنوان نمونه، الکزاک و گلدمن^{۱۱} (۱۹۸۱) و سربوستاوا^{۱۲} (۱۹۸۹) به ترتیب وجود رابطه منفی بین خودشکوفایی و ترس از ابراز وجود و اضطراب را تأیید کرده‌اند.

آیا بین ارضای نیازها و عملکرد تحصیلی رابطه‌ای وجود دارد؟ طبقاً همان‌گونه که ارضای نیازها با سازگاری و سلامت روانی رابطه دارد، منطقاً با پیشرفت تحصیلی نیز در ارتباط است. همان‌طور که مزلو و برخی از روانشناسان دیگر بیان داشته‌اند، لازمه موفقیت در فعالیت‌های شناختی و آموزشی،

لحاظ ابتلا به انواع اختلالات رفتاری و ارضای نیازهای اساسی با نوجوانان عادی مورد مقایسه، تفاوت معنی‌داری دارند. به بیان دیگر، این دو مطالعه نشان می‌دهند که نوجوانانی که به هسته‌های مشاوره مدارس ارجاع شده‌اند بیش از نوجوانان گروههای گواه، مبتلا به اختلالات رفتاری بوده‌اند و کمتر از آنان نیازهایشان در محیط خانواده ارضاء شده است.

سلطانی فتوت (۱۳۷۳) از مرور برخی مطالعات به این نتیجه رسیده است که احساس ناامنی، ترس از معلم و ترس از شکست تحصیلی و به طور کلی عدم تأمین نیازهای ایمنی و عاطفی در مدرسه و کلاس درس در بروز اضطراب سهم بزرگی به عهده دارند.

پژوهشگران فراوانی در تحقیقات خود به عزت نفس به عنوان یکی از نیازهای اساسی که در سازگاری و سلامت روانی نقش مهمی به عهده دارد، اشاره کرده‌اند. از جمله، این محققان نشان داده‌اند که عزت نفس با اضطراب عمومی، اضطراب آموزشی و اضطراب امتحان رابطه منفی دارد (به عنوان مثال: مانی و مانی^۱، ۱۹۷۵؛ لو^۲، ۱۹۷۷؛ همبری^۳، ۱۹۸۸؛ متیوس و ادم^۴، ۱۹۸۰؛ بازانگا^۵ و همکاران، ۱۹۸۹؛ تایلر و دل^۶، ۱۹۹۲؛ اسدی مقدم، ۱۳۷۵؛ رستمی، ۱۳۷۵). برخی از

- 1- Many & Many
- 2- Lau
- 3- Hembree
- 4- Mathews & Odom
- 5- Buzzanga
- 6- Taylor & Del
- 7- fear of self-assertive
- 8- Pachman & Foy
- 9- Lefevre & West
- 10- Tempel & Robson
- 11- Olczak & Goldman
- 12- Srivastava

که تأثیر والدین حمایتگر حتی اگر از سطح تحصیلات پایین برخوردار باشند بیشتر از تأثیر والدین تحصیلکرده‌ای است که کودکان خود را مورد تأیید و پشتیبانی قرار نمی‌دهند. همچنین بررسی‌های این پژوهشگر نشان داده است که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به طور کلی با نگرش مثبت والدین نسبت به تحصیل فرزندان در ارتباط است (کرسو، ترجمه صالحی، ۱۳۷۳).

شیوه‌های تربیتی سختگیرانه و تنبیه نیز چون به نوعی همراه با بی‌توجهی یا بی‌تفاوتی والدین نسبت به ارضای نیازهای اساسی کودکان است در زمره عوامل منفی و بازدارنده به شمار می‌روند. چائو^۲ (۱۹۹۴) از مقایسه کودکان چینی با کودکان اروپایی و آمریکایی به این نتیجه رسید که افت تحصیلی کودکان چینی از کودکان مورد مقایسه بیشتر است. وی علت وضعیت تحصیلی نامطلوب کودکان چینی را به کنترل بیش از حد و شیوه‌های تربیتی آمرانه والدین آنان که معمولاً با طرد و عدم قبول کودکان همراه است نسبت می‌دهد. چرین^۳ (۱۹۹۴) نیز معلوم داشته است که تنبیه بدنی والدین با عملکرد تحصیلی فرزندان رابطه منفی دارد.

تأمین نیازهای اساسی است. این دیدگاه توسط برخی از پژوهشها مورد حمایت قرار گرفته است.

پژوهش نشان می‌دهد که دانش‌آموزان خانواده‌های از هم گسیخته در مقایسه با دانش‌آموزان خانواده‌های عادی، از لحاظ عملکرد تحصیلی وضعیت نامطلوبی دارند. افت تحصیلی این گونه دانش‌آموزان عموماً به عدم ارضای نیازهای اساسی آنان و عدم برخورداریشان از یک تکیه‌گاه محکم و قابل اطمینان به نام خانواده نسبت داده می‌شود (احسانی، ۱۳۵۶). در تحقیقی که توسط آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی تهران انجام گرفته، وضعیت تحصیلی فرزند خوانده‌ها و آن دسته از کودکانی که در مراکز شبانه روزی باقی مانده و به دلالی از لحاظ فرزند خواندگی مورد پذیرش قرار نگرفته‌اند، با یکدیگر مقایسه شده است. نتایج این مطالعه گویای آن است که عملکرد تحصیلی فرزند خوانده‌ها به مراتب از عملکرد تحصیلی فرزند ناخوانده‌ها بهتر است. وضعیت تحصیلی مطلوب فرزند خوانده‌ها به برخورداری آنان از کانون گرم خانواده و تأمین نیازهای آنان و در نتیجه داشتن انگیزه و آمادگی برای تحصیل و یادگیری نسبت داده می‌شود (صمدی، ۱۳۵۴).

از مطالعات کرسو^۱ (۱۹۸۴) چنین برمی‌آید

1- Kerso

2- Choo

3- Cherian

- در تحقیق حاضر تلاش شده است تا رابطه سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی بررسی شود. ضمناً برای جلوگیری از تأثیر وضعیت اجتماعی-اقتصادی بر اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی، این متغیر به وسیله روشهای آماری کنترل شده است. بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی است. با توجه به این موضوع، پرسشهای تحقیق به شرح زیر عبارتند از:
۱. آیا بین سلسله مراتب نیازها و اضطراب آموزشی رابطه وجود دارد؟
  ۲. آیا بین سلسله مراتب نیازها و اضطراب آموزشی با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی رابطه وجود دارد؟
  ۳. آیا بین سلسله مراتب نیازها و عملکرد تحصیلی رابطه وجود دارد؟
  ۴. آیا بین سلسله مراتب نیازها و عملکرد تحصیلی با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی رابطه وجود دارد؟
- با توجه به پرسشهای مزبور، پیشینه پژوهش و مؤلفه‌ها و اجزاء هر یک از مقیاسهای مورد استفاده در این مطالعه، شش فرضیه تحقیق به شرح زیر تدوین گردیده است:
۱. بین هر یک از نیازهای پنجگانه و هر یک از مؤلفه‌های اضطراب آموزشی رابطه منفی وجود دارد.
  ۲. بین هر یک از نیازهای پنجگانه و هر یک از مؤلفه‌های اضطراب آموزشی با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی رابطه منفی وجود دارد.
  ۳. بین هر یک از نیازهای پنجگانه و عملکرد تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد.
  ۴. بین هر یک از نیازهای پنجگانه عملکرد تحصیلی با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی رابطه مثبت وجود دارد.
  ۵. بین متغیرهای پیش‌بین ششگانه (وضعیت اجتماعی-اقتصادی و نیازهای پنجگانه) و مؤلفه‌های اضطراب آموزشی رابطه چندگانه وجود دارد.
  ۶. بین متغیرهای پیش‌بین ششگانه (وضعیت اجتماعی-اقتصادی و نیازهای پنجگانه) و عملکرد تحصیلی رابطه چندگانه وجود دارد.
- روش**
۱. جامعه آماری و روش نمونه‌گیری
- جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر دانش‌آموزان پایه دوم دبیرستانهای شهرستان

ایده است. نمونه تحقیق شامل ۳۱۱ نفر (۱۵۵ دانش‌آموز دختر و ۱۵۶ دانش‌آموز پسر) است که به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای از جامعه آماری مورد نظر انتخاب گردیده است.

۲. ابزار پژوهش

در این پژوهش برای سنجش فرضیه‌ها از دو مقیاس استفاده به عمل آمده است. یکی مقیاس سلسله مراتب نیازها (ساخته اصغرپور، ۱۳۷۳) و دیگری مقیاس اضطراب آموزشی^۱ (فیلیپس، ۱۹۷۸). مقیاس سلسله مراتب نیازها که بر اساس دیدگاه مزلو تهیه شده دارای ۶۵ ماده و ۵ خرده مقیاس به شرح زیر است: نیازهای فیزیولوژیکی (۱۰ ماده)، نیازهای ایمنی (۱۶ ماده)، نیازهای محبت و تعلق (۱۲ ماده)، نیازهای عزت نفس (۱۵ ماده) و نیاز به خودشکوفایی (۱۲ ماده). به هر ماده با یکی از دو گزینه بله یا خیر پاسخ داده می‌شود. به پاسخ بله امتیاز یک (۱) و به پاسخ خیر صفر (۰) تعلق می‌گیرد. اصغرپور (۱۳۷۳) و یوسفیان (۱۳۷۵)، ضرایب پایایی این مقیاس را به روش آلفای کراباخ به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۸۲ گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز، ضریب ۰/۸۶ برای پایایی به روش آلفای کراباخ و ضریب ۰/۸۱ برای پایایی

تخصیف این مقیاس به دست آمده است. ضمناً در این پژوهش برای اعتباریابی مقیاس سلسله مراتب نیازها، از مقیاس نیازهای لیستر^۲ استفاده شده است (P < ۰/۰۰۱، r = ۰/۶۱).

مقیاس اضطراب آموزشی که دارای ۷۴ پرسش و ۴ خرده مقیاس است توسط فیلیپس (۱۹۷۸) ساخته شده است. به هر پرسش با یکی از دو گزینه بله یا خیر پاسخ داده می‌شود. به پاسخ بله امتیاز یک (۱) و به پاسخ خیر صفر (۰) تعلق می‌گیرد. خرده مقیاسها عبارتند از: ترس از ابراز وجود (۲۳ پرسش)، فقدان اعتماد به نفس (۲۱ پرسش)، اضطراب امتحان (۱۴ پرسش) و واکنشهای فیزیولوژیکی (۱۱ پرسش). فیلیپس (۱۹۷۸)، پایایی این مقیاس را به روش همسانی درونی ۰/۹۵ و ضریب اعتبار آن را با استفاده از مقیاس اضطراب ساراسون^۳ ۰/۸۲ (P < ۰/۰۰۱) گزارش کرده است. ریاحی (۱۳۷۲) در پژوهش خود بر روی دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس راهنمایی تهران، پایایی این مقیاس را به روش بازآزمایی ۰/۸۶ و ضریب پایایی تخصیف آن را ۰/۹۲ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر، نیز ضریب ۰/۹۳ به روش آلفای کراباخ و ضریب ۰/۹۱ برای پایایی تخصیف

1- School Anxiety Scale

2- lester

3- Sarason

این مقیاس به دست آمده است. ضمناً در این پژوهش، برای اعتباریابی اضطراب آموزشی از مقیاس اضطراب امتحان ابوالقاسمی و همکاران (۱۳۷۵) استفاده شده است ($P < 0/001$ و $r = 0/73$).

یافته‌ها

تحلیل آماری داده‌ها به نتایجی که در پی می‌آیند منتهی شده است.

جدول شماره یک آمار توصیفی نمره‌های

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار نمره‌های دانش‌آموزان در سلسله مراتب نیازها

شاخصهای آماری			آزمودنیها	سلسله مراتب نیازهای مزولوژیکی
تعداد	انحراف معیار	میانگین		
۱۵۶	۳/۲۲	۶/۰۸۲	پسر	نیازهای
۱۵۵	۲	۶/۴۳	دختر	فیزیولوژیکی
۳۱۱	۲/۱۱	۶/۲۶	کل	
۱۵۶	۳/۲۱	۸/۸۲	پسر	نیاز به
۱۵۵	۳/۴۴	۷/۸۳	دختر	امنیت
۳۱۱	۳/۳۵	۸/۳۴	کل	
۱۵۶	۲/۰۹	۷/۳۴	پسر	نیاز به
۱۵۵	۲/۰۶	۷/۳۴	دختر	محبت
۳۱۱	۲/۰۷	۷/۳۴	کل	
۱۵۶	۲/۶۳	۱۰/۱۸	پسر	نیاز به
۱۵۵	۲/۷۲	۹/۹۹	دختر	عزت نفس
۳۱۱	۲/۶۷	۱۰/۰۸	کل	
۱۵۶	۲/۱۴	۶/۲۸	پسر	نیاز به
۱۵۵	۱/۹۶	۵/۴۵	دختر	خودشکوفایی
۳۱۱	۲/۰۹	۵/۸۶	کل	

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار نمره‌های دانش‌آموزان در مقیاس اضطراب آموزشی

اضطراب آموزشی	آزمودنیها	شاخصهای آماری	
		میانگین	انحراف معیار
واکنشهای فیزیولوژیکی	پسر	۱۷/۶۳	۳/۰۳
	دختر	۱۹/۷	۳/۲۰
	کل	۱۸/۶۶	۳/۲۸
اضطراب امتحان	پسر	۲۲/۶۲	۳/۵۱
	دختر	۲۵/۱۵	۳/۶۹
	کل	۲۳/۸۹	۳/۸۱
عدم اعتماد به نفس	پسر	۲۶/۱۱	۳/۶۲
	دختر	۲۸	۳/۸
	کل	۲۷/۰۳	۳/۸۲
ترس از ابراز وجود	پسر	۲۹/۲۳	۴/۰۳
	دختر	۳۲/۰۲	۴/۵۹
	کل	۳۰/۶۱	۴/۵۳

می‌شود، میانگین نمره‌های واکنشهای فیزیولوژیکی، اضطراب امتحان، عدم اعتماد به نفس و ترس از ابراز وجود دانش‌آموزان دختر بیشتر از میانگین نمره‌های واکنشهای فیزیولوژیکی، اضطراب امتحان، عدم اعتماد به نفس و ترس از ابراز وجود دانش‌آموزان پسر است. ضمناً همان گونه که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، میانگین نمره‌های عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر بیشتر از میانگین نمره‌های دانش‌آموزان پسر است.

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار نمره‌های تحصیلی دانش‌آموزان

عملکرد تحصیلی	آزمودنیها	میانگین	انحراف معیار	تعداد
عملکرد تحصیلی	پسر	۱۳/۲۲	۲/۵۰	۱۵۶
	دختر	۱۳/۷۴	۲/۴۹	۱۵۵

جدول ۴. ضرایب همبستگی ساده بین سلسله مراتب نیازهای مزلو و اضطراب آموزشی در کل دانش آموزان

ترس از ابراز وجود	عدم اعتماد به نفس	اضطراب امتحان	واکنشهای فیزیولوژیکی	اضطراب آموزشی
				سلسله مراتب نیازها
$r = -0.32$ $P = 0.000$	$r = -0.32$ $P = 0.000$	$r = -0.30$ $P = 0.000$	$r = -0.30$ $P = 0.000$	نیازهای فیزیولوژیکی
$r = -0.61$ $P = 0.000$	$r = -0.54$ $P = 0.000$	$r = -0.50$ $P = 0.000$	$r = -0.48$ $P = 0.000$	نیاز به امنیت
$r = -0.46$ $P = 0.000$	$r = -0.31$ $P = 0.000$	$r = -0.31$ $P = 0.000$	$r = -0.35$ $P = 0.000$	نیاز به محبت
$r = -0.57$ $P = 0.000$	$r = -0.50$ $P = 0.000$	$r = -0.48$ $P = 0.000$	$r = -0.43$ $P = 0.000$	نیاز به احترام و عزت نفس
$r = -0.55$ $P = 0.000$	$r = -0.47$ $P = 0.000$	$r = -0.52$ $P = 0.000$	$r = -0.45$ $P = 0.000$	نیاز به خودشکوفایی

اینک به شرح و توضیح نتایج بررسی هر یک از فرضیه‌های تحقیق می‌پردازیم:

نتایج بررسی فرضیه اول تحقیق در جدول شماره ۴ درج شده است. مندرجات این جدول حاکی از آنند که بین هر یک از نیازهای پنجگانه و هر یک از مؤلفه‌های اضطراب آموزشی همبستگی منفی وجود دارد. این همبستگیها در دامنه‌ای بین -0.30 تا -0.61 قرار دارند ($P < 0.0001$). بنابراین فرضیه ۱ مورد تأیید قرار می‌گیرد.

یافته‌های مربوط به فرضیه دوم تحقیق در جدول شماره ۵ درج شده است. همان‌گونه که

در این جدول مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی -0.64 است ($MR = -0.64$, $P < 0.0001$). ضرایب رگرسیون نشان می‌دهند که تأثیر قابل ملاحظه مربوط به ورود متغیر پیش‌بین سلسله مراتب نیازها است ($\beta = 0.96$, $P < 0.0001$) که با اضافه شدن آن به متغیر وضعیت اجتماعی-اقتصادی در معادله رگرسیون ضریب تعیین را از 0.01 به 0.41 رسانده است.

یافته‌های مربوط به فرضیه‌های سوم و

جدول ۵. ضریب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با اضطراب آموزشی

ضرایب رگرسیون		F	RS	MR	متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک
۲	۱	P				
	B=۰/۶۸ T=۱/۷۸ P=۰/۰۷	۳/۱۸	۰/۰۱	-۰/۱۳	وضعیت اجتماعی اقتصادی	اضطراب
B=۰/۹۶ T=۱۱/۰۶ P=۰/۰۰۰۰	B=۰/۳۴ T=۱/۱ P=۰/۲۷	۶۳/۸۹	۰/۴۱	-۰/۶۴	سلسله مراتب نیازها	آموزشگاهی
		۰/۰۰۰				

چهارم تحقیق به ترتیب در جدولهای شماره ۶ و ۷ درج شده‌اند. از مندرجات جدول ۶ چنین استنباط می‌شود که هر یک از نیازهای پنجگانه با عملکرد تحصیلی همبستگی مثبت دارد. این همبستگیها در دامنه‌ای بین مثبت ۰/۱۶ تا ۰/۲۹ قرار دارند ($P < ۰/۰۰۱$). ضمناً همان گونه که در جدول شماره ۷ ملاحظه می‌شود ضریب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با عملکرد تحصیلی ۰/۳۰ است ($P < ۰/۰۰۱$). ضرایب رگرسیون نشان می‌دهد که تأثیر قابل ملاحظه مربوط به ورود متغیر

جدول ۶. ضرایب همبستگی ساده بین سلسله مراتب نیازهای نیازها و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

عملکرد تحصیلی		سلسله مراتب نیازهای مزلو
سطح احتمال	ضریب همبستگی	
$P < ۰/۰۰۱$	۰/۲۴	نیازهای فیزیولوژیکی
$P < ۰/۰۰۱$	۰/۲۹	نیاز به ایمنی
$P < ۰/۰۰۱$	۰/۱۶	نیاز به محبت و تعلق
$P < ۰/۰۰۱$	۰/۲۵	نیاز به احترام و عزت‌نفس
$P < ۰/۰۰۱$	۰/۱۶	نیاز به خودشکوفایی

جدول ۷. ضرایب همبستگی چندمتغیر بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و ارضای سلسله مراتب نیازهای اساسی مزلو با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

ضرایب رگرسیون		F	RS	MR	متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک
۲	۱	P				
	B=۰/۱۴ T=۲/۳۳ P=۰/۰۲	۵/۴۵ ۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۱۵	وضعیت اجتماعی اقتصادی	عملکرد تحصیلی
B=۰/۱۶ T=۳/۸۱ P=۰/۰۰۰۲	B=۰/۰۷ T=۱/۲۳ P=۰/۲۱	۱۰/۱۵ ۰/۰۰۰۱	۰/۰۹	۰/۳۰	سلسله مراتب نیازهای مزلو	دانش‌آموزان

مندرجات این جدول چنین برمی‌آید که ضریب همبستگی چندمتغیری برای ترکیب خطی متغیرهای وضعیت اجتماعی-اقتصادی و نیازهای پنجگانه با عملکرد تحصیلی برابر ۰/۳۱ است ($P < ۰/۰۰۱$, $MR = ۰/۳۱$).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه سلسله مراتب نیازهای مزلو با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی بر روی نمونه‌ای از دانش‌آموزان سال دوم دبیرستانهای شهرستان اهواز است. فرضیه‌های تحقیق به طور کلی عبارت از آنند که بین سلسله مراتب نیازها و اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی رابطه ساده و چندگانه وجود دارد. بررسی

سلسله مراتب نیازها است که با اضافه شدن به متغیر وضعیت اجتماعی-اقتصادی ضریب تعیین را از ۰/۰۲ به ۰/۰۹ رسانده است. یافته‌های مربوط به فرضیه پنجم تحقیق، به ترتیب در جدولهای شماره ۸ تا ۱۲ ارائه شده‌اند.

همان‌گونه که در این جدولها مشاهده می‌شود ضرایب همبستگی چندمتغیری برای ترکیب خطی متغیرهای وضعیت اجتماعی-اقتصادی و نیازهای پنجگانه با مؤلفه‌های اضطراب آموزشی معنی‌دارند (ضرایب مورد نظر به ترتیب عبارتند از: $MR = -۵۹$, $MR = -۶۶$, $MR = -۵۴$). یافته‌های مربوط به آخرین فرضیه تحقیق در جدول شماره ۱۲ درج شده است. از

جدول ۸. ضرایب همبستگی چندمنظیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با مؤلفه عدم اعتماد به نفس

		ضرایب رگرسیون						F	SR	MR	متغیرهای پیش‌بین	مشیر ملای
		۱	۲	۳	۴	۵	۶	P				
B		۰/۱۳						۱/۸۲	۰/۰۰۸	-۰/۰۰۹	وضعیت اجتماعی-اقتصادی	نیازهای فیزیولوژیکی
T		۱/۳۵						۰/۱۷				
P		۰/۱۷						۰/۱۷				
B		-۰/۰۰۱	۰/۶۲					۱۲/۲۶	۰/۱۰۷	-۰/۳۲	نیازهای فیزیولوژیکی	نیاز به امنیت
T		-۰/۰۰۱	۲/۷۲					۰/۰۰۰۰				
P		۰/۹۸	۰/۰۰۰۰					۰/۰۰۰۰	۰/۲۸۸	-۰/۳۲		
B		-۰/۰۰۸	۰/۱۲	۰/۵۸				۲۷/۲۴	۰/۲۹۵	-۰/۵۲	نیاز به محبت	نیاز به احترام
T		-۰/۰۹۶	۰/۹۱	۷/۱۵				۰/۰۰۰۰				
P		۰/۳۳	۰/۳۶	۰/۰۰۰۰				۰/۰۰۰۰	۰/۳۲	-۰/۵۷		
B		-۰/۰۰۹	۰/۰۶	۰/۵۵	۰/۱۸			۲۱/۰۲	۰/۲۹۵	-۰/۵۲	نیاز به محبت	نیاز به خودکوفایی
T		-۱/۰۰۳	۰/۴۵	۶/۵۹	۱/۴۱			۰/۰۰۰۰				
P		۰/۳۰	۰/۶۵	۰/۰۰۰۰	۰/۱۵			۰/۰۰۰۰	۰/۳۲	-۰/۵۷		
B		-۰/۰۰۷	۰/۰۰۶	۰/۴۶	۰/۰۲	۰/۳۲		۱۹/۵	۰/۳۲	-۰/۵۷	نیاز به احترام	نیاز به خودکوفایی
T		-۰/۰۸۶	۰/۰۴	۵/۲۸	۰/۲۱	۲/۱۲		۰/۰۰۰۰				
P		۰/۳۸	۰/۹۶	۰/۰۰۰۰	۰/۸۳	۰/۰۰۰۲		۰/۰۰۰۰	۰/۳۵	-۰/۵۹		
B		-۰/۰۰۷	-۰/۰۰۲	۰/۴۰	-۰/۰۰۵	۰/۲۷	۰/۳۵	۱۸/۵۱	۰/۳۵	-۰/۵۹	نیاز به خودکوفایی	
T		-۰/۰۹۳	-۰/۲۰	۲/۴۸	-۰/۰۳۸	۲/۴۸	۲/۷۲	۰/۰۰۰۰				
P		۰/۳۵	۰/۸۳	۰/۰۰۰۰	۰/۶۹	۰/۰۱۳	۰/۰۰۷	۰/۰۰۰۰				

جدول ۹. ضرایب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با مؤلفه عدم آبراز وجود

		ضرایب رگرسیون						F	SR	MR	متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک
		۶	۵	۴	۳	۲	۱	P				
B							۰/۳۱	۷/۳۹		۰/۱۸	وضعیت اجتماعی-اقتصادی	وضعیت اجتماعی-اقتصادی
T							۲/۷۱	۰/۰۰۷		۰/۰۳		
P							۰/۰۰۷	۰/۰۰۷		۰/۰۳		
B							۰/۱۵	۱۳/۸۴	۰/۶۸	۰/۳۲	نیازهای فیزیولوژیکی	نیازهای فیزیولوژیکی
T							۱/۳۴	۲/۴۳	۰/۰۸	۰/۱۱		
P							۰/۱۸	۰/۰۰۰	۰/۵۸	۰/۳۲		
B						۰/۷۳	۰/۰۴	۳۲/۴۹	۰/۰۸	۰/۵۷	نیاز به امنیت	نیاز به امنیت
T						۸/۰۱	۰/۴۳	۰/۵۴	۰/۰۴	۰/۳۲		
P						۰/۰۰۰	۰/۶۶	۰/۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۲		
B						۰/۶۷	۰/۰۲	۲۸/۶۴	۰/۰۴	۰/۵۹۹	نیاز به محبت	نیاز به محبت
T						۷/۳	۰/۱۹	۰/۲۶	۰/۰۲	۰/۳۶		
P						۰/۰۰۲	۰/۸۴	۰/۷۹	۰/۰۲	۰/۳۶		
B						۰/۵۷	۰/۰۳	۲۶/۶۲	۰/۱۱	۰/۶۲۹	نیاز به احترام و عزت نفس	نیاز به احترام و عزت نفس
T						۶/۱۴	۰/۳۸	۰/۷۴	۰/۰۳	۰/۳۹		
P						۰/۰۰۰	۰/۰	۰/۴۵	۰/۰۳	۰/۳۹		
B						۰/۱۱	۰/۱۴	۲۶/۰۲	۰/۱۴	۰/۶۶	نیاز به خودشکوفایی	نیاز به خودشکوفایی
T						۵/۱۱	۰/۳۲	۰/۹۸	۰/۰۳	۰/۴۳		
P						۰/۴۵	۰/۷۴	۰/۳۲	۰/۳۲	۰/۴۳		

جدول ۱۰. ضرایب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با مؤلفه اضطراب امتحان

		ضرایب رگرسیون					F	SR	MR	متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملا
		۱	۲	۳	۴	۵	P				
B		۰/۰۵					۰/۳۰		-۰/۳۸		وضعیت اجتماعی - اقتصادی
T		۰/۵۵					۰/۵۸		۰/۰۰۱		
P		۰/۵۸					۱۰/۵۱		۰/۰۰۹		
B		۰/۰۷	۰/۵۸				۰/۰۰۰۰		-۰/۳۰		نیازهای فیزیولوژیکی
T		۰/۷۴	۲/۵۵				۰/۰۰۰۰		۰/۲۷		
P		۰/۴۵	۰/۰۰۰۰				۲۵/۸۳		-۰/۵۲		
B		۰/۱۵	۰/۰۷	۰/۵۸			۰/۰۰۰۰		۰/۲۸		نیاز به امنیت
T		-۱/۷۴	۰/۵۶	۷/۱۶			۲۰/۲۶		-۰/۵۳		
P		۰/۰۸	۰/۵۷	۰/۰۰۰۰			۰/۰۰۰۰		۰/۳۳		
B		۰/۱۶	۰/۱۳	۰/۵۴	۰/۳۱		۰/۰۰۰۰		-۰/۵۸		نیاز به احترام و عزت نفس
T		-۱/۸	۰/۹۹	۶/۶۱	۱/۶۸		۲۰/۸۹		۰/۳۹		
P		۰/۰۶	۰/۹۲	۰/۰۰۰۰	۰/۰۹		۰/۰۰۰۰		-۰/۶۳		
B		-۰/۱۳	-۰/۰۵	۰/۴۳	-۰/۰۱	۰/۴۴	۰/۰۰۰۰				نیاز به خودشکوفایی
T		-۱/۵۲	-۰/۳۸	۵/۱	-۰/۰۷	۴/۱۳	۰/۰۰۰۰				
P		۰/۱۲	۰/۶۹	۰/۰۰۰۰	۰/۹۳	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰				
B	۰/۵۳	-۰/۱۲	-۰/۰۹	۰/۳۴	۰/۱۴	۰/۳۳	۰/۰۰۰۰				
T	۴/۳۳	-۱/۵۷	-۰/۷۲	۴/۰۶	-۱/۰۵	۳/۱۸	۰/۰۰۰۰				
P	۰/۰۰۰۰	۰/۱۱	۰/۴۷	۰/۰۰۰۰۱	۰/۲۹	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰۰				

جدول ۱۱. ضرایب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با میزانه واکنشهای فیزیولوژیکی

		ضرایب رگرسیون							متغیرهای پیش‌بین		متغیر
		۶	۵	۴	۳	۲	۱	F	SR	MR	ملاک
B							۰/۲۵	۹/۵۸	۰/۰۴	-۰/۲۰	وضعیت اجتماعی - اقتصادی
T							۳/۰۹	۰/۰۰۲			
P							۰/۰۰۲	۰/۰۰۲			
B							-۰/۰۰۱	۱۲/۲۶	۰/۱۰	-۰/۳۲	نیازهای فیزیولوژیکی
T							-۰/۰۰۱	۰/۰۰۰۰			
P							۰/۹۸	۰/۰۰۰۰			
B					۰/۳۸		۰/۱	۱۹/۵۸	۰/۲۲	-۰/۴۶۸	نیاز به امنیت
T					۵/۳۵		-۱/۲۹	۰/۰۰۰۰			
P					۰/۰۰۰۰		۰/۱۹	۰/۰۰۰۰			
B					۰/۳۵		۰/۰۹	۱۵/۲۹	۰/۲۳	-۰/۳۷۹	نیاز به محبت
T					۲/۸۲		۱/۲۳	۰/۰۰۰۰			
P					۰/۰۰۰		۰/۲۱	۰/۰۰۰۰			
B					۰/۲۹		۰/۰۰	۱۴/۰۳	۰/۲۵	-۰/۵۰	نیاز به احترام و عزت نفس
T					۲/۸۹		۱/۴۲	۰/۰۰۰۰			
P					۰/۰۰۰۲		۰/۱۵	۰/۰۰۰۰			
B					۰/۲۲		۰/۱۰	۱۴/۳۲	۰/۲۹	-۰/۵۴	نیاز به خودشکوفایی
T					۲/۵۵		۱/۳۹	۰/۰۰۰۰			
P					۰/۰۱۱		۰/۱۶	۰/۰۰۰۰			
B	۰/۳۹				۰/۲۲		۰/۰۰۰۶	۱۴/۳۲	۰/۲۹	-۰/۵۴	
T	۳/۲۶				۲/۸۹		۱/۳۹	۰/۰۰۰۰			
P	۰/۰۰۰۶				۰/۰۰۰۴		۰/۱۶	۰/۰۰۰۰			

جدول ۱۲. ضرایب همبستگی چندمتغیری بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی و سلسله مراتب نیازها با عملکرد تحصیلی

		ضرایب رگرسیون										F		SR		MR		متغیرهای پیش‌بین		متغیر ملازی	
		۶	۵	۴	۳	۲	۱	۲	۱	P	F										
B									۰/۱۲	۵/۴۵											
T									۲/۳۳												
P									۰/۰۲	۰/۰۲											
B									۰/۰۹	۶/۳۶											
T									۱/۴۳												
P									۱/۱۵	۰/۰۰۲											
B									۰/۰۷	۷/۰۲											
T									۱/۱۱												
P									۰/۲۶	۰/۰۰۰۲											
B									۰/۰۷	۵/۲۷											
T									۱/۱۰												
P									۰/۲۷	۰/۰۰۰۲											
B									۰/۰۶	۴/۶۹											
T									۱/۱۸												
P									۰/۲۳	۰/۰۰۰۲											
B									۰/۰۷	۳/۸۸											
T									۱/۱۹												
P									۰/۲۳	۰/۰۰۰۸											

نیازهای بنیادین

وضعیت اجتماعی-اقتصادی

نیازهای فیزیولوژیکی

نیاز به امنیت

نیاز به محبت

نیاز به احترام و عزت نفس

نیاز به خودمکمل‌گرفایی

هستند که قبلاً در داخل کشور انجام گرفته‌اند (به عنوان مثال: موسوی، ۱۳۱۶؛ شریفی، ۱۳۷۶؛ اصفری پور، ۱۳۷۳؛ یوسفیان، ۱۳۷۵؛ سلطانی فتوت، ۱۳۷۳؛ اسدی مقدم، ۱۳۷۵؛ رستمی، ۱۳۷۵؛ احسانی، ۱۳۵۶؛ صمدی، ۱۳۵۴).

به طور کلی همسویی بین نتایج پژوهش حاضر و پژوهشهای انجام شده در داخل و خارج کشور بر این نکته دلالت دارد که رویکرد شخصیتی - انگیزشی مزلو و نظریه‌اش درباره نیازها از پشتوانه تجربی نیرومندی برخوردار است. نتایج این تحقیق از چند جهت قابل بررسی و تبیین‌اند. همان طور که مزلو بیان داشته است، ارضا یا عدم ارضای نیازها بر شخصیت و میزان سلامت و سازگاری افراد اثر می‌گذارد. اضطراب آموزشی یکی از متغیرهای مهمی است که با چگونگی ارضای نیازها رابطه دارد. هر چه کودکان و دانش‌آموزان از لحاظ ارضای نیازها وضعیت بهتری داشته باشند، کمتر دستخوش اضطراب و پیامدهای آن می‌شوند. اگر خانواده‌ها به نیازهای فرزندان توجه کنند و کودکان بدون دغدغه خاطر به مدرسه بروند، یادگیری آموزشی برای آنان شیرین و لذت بخش می‌شود. اگر دانش‌آموزان احساس کنند که پدر و مادر آگاهانه از آنان پشتیبانی و حمایت می‌کنند و به انجام وظایف خویش در قبال

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که همه فرضیه‌های مورد نظر از لحاظ آماری تأیید شده‌اند. از این یافته‌ها می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

- الف. بین ارضای هر یک از نیازهای مورد مطالعه و هر یک از مؤلفه‌های اضطراب آموزشی رابطه منفی معنی‌دار وجود دارد.
- ب. ارضای هر یک از نیازهای مورد مطالعه با عملکرد تحصیلی رابطه مثبت معنی‌دار دارد.
- ج. با کنترل وضعیت اجتماعی-اقتصادی، رابطه نیازها با اضطراب آموزشی و عملکرد تحصیلی تغییر نمی‌کند، یعنی این رابطه همچنان ثابت و معنی‌دار باقی می‌ماند.
- د. بین متغیرهای پیش‌بین و مؤلفه‌های اضطراب آموزشی رابطه چندگانه وجود دارد.
- ه. بین متغیرهای پیش‌بین و عملکرد تحصیلی رابطه چندگانه وجود دارد.

نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهشی خارج از کشور (به عنوان مثال: مانی و مانی، ۱۹۷۵؛ لو، ۱۹۷۷؛ همبری، ۱۹۸۸؛ متیوس و ادوم، ۱۹۸۰؛ بازانگا و همکاران، ۱۹۸۹؛ تایلر و دل، ۱۹۹۲؛ پچمن وفوی، ۱۹۷۸؛ لفوری و وست، ۱۹۸۱؛ تمپل و رابسون، ۱۹۹۱؛ الکراک و گلدمن، ۱۹۸۱؛ سربوستاوا، ۱۹۸۹؛ چائو، ۱۹۹۴؛ چرین، ۱۹۹۴) هماهنگی دارند. همچنین این نتایج مؤید یافته‌های پژوهشهایی

جلب توجه دانش‌آموزان به موضوعهای درسی و برانگیختن و ترغیب آنان به یادگیری، تفکر و مسأله‌گشایی است. اما تا شرایط و امکانات خاصی فراهم نیابند، تحقق این گونه هدفها تقریباً غیرممکن است. یکی از این شرایط مهم، ارضای نیازهای اساسی کودکان و آمادگی برای یادگیری و فعالیتهای شناختی است. بدیهی است که کمبود مواد غذایی لازم، احساس ناامنی و خلاء عاطفی باعث آسیب‌پذیری، ناسازگاری و عدم آمادگی کودکان برای یادگیری و مطالعه می‌شود. عدم ارضا یا ارضای ناقص نیازهای جسمی و روانی موجب می‌شود تا کودکان در مدرسه دستخوش نگرانی و اضطراب شوند و به جای پرداختن به مسائل و تکلیفهای شناختی و کشف و خلاقیت، بیشتر نگران و دلواپس نیازهای فیزیولوژیکی، گرسنگی عاطفی و شرایط ناامن، فضای تهدیدآمیز کلاس درس و امتحانات اضطراب‌آور باشند. به بیان دیگر، طبق نظریه مزلو، تا نیازهای سطوح پایین‌تر در حد نسبتاً مطلوبی برآورده و سیراب نشوند، رفتار کودکان و دانش‌آموزان تحت فشار و انگیزش برانگیخته شده از سوی آن نیازها هدایت می‌شوند و طبعاً در چنین شرایطی دیگر فرصتی برای بروز و خودنمایی نیازهای بالاتر و شکوفایی استعدادها و ظرفیتهای بالقوه باقی نمی‌ماند.

تأمین نیازهای فرزندان متعهدند، با احساس شایستگی و خود ارزشمندی پا در میدان زندگی می‌گذارند و به خود ترس و بیم راه نمی‌دهند. اگر صفا و صمیمیت و صراحت و یکرنگی بر فضای خانواده حاکم باشند، کودکان یاد می‌گیرند تا بدون احساس نگرانی و ترس از تنبیه یا سرزنش به ابراز وجود بپردازند و در موارد لازم از حقوق خود دفاع کنند. طبعاً فراهم ساختن زمینه مناسب برای رشد، احساس عزت‌نفس و خودارزشمندی موجب می‌شود تا کودکان با اعتماد به نفس به فعالیتهای آموزشی و تعامل با دانش‌آموزان مبادرت بورزند و در عرصه‌هایی که به جرأت ورزی نیاز دارند با شهامت عمل کنند. همچنین اگر کودکان از فضای گرم و امن خانواده و نگرش مثبت و سازنده پدر و مادر نسبت به موفقیت و عملکرد خود اطمینان داشته باشند، دل و جرأت پیدا می‌کنند تا در برابر مشکلات بایستند و در حل مسائل توفیق حاصل کنند. پژوهش حاضر و پژوهشهای مشابه آن از لحاظ آموزش و پرورش حائز اهمیت فراوانند. پیام این گونه پژوهشها این است که از نظریه مزلو می‌توان به بهترین وجه ممکن برای شناخت رفتار و بهبود عملکرد تحصیلی کودکان و برقراری روابط مطلوب و سازنده بین معلم و دانش‌آموزان در کلاس درس استفاده کرد. یکی از هدفهای اصلی آموزش و پرورش،

منابع

فارسی

ابوالقاسمی، عباس؛ عزیزه اسدی مقدم، بهمن نجاریان و حسین شکرکن (۱۳۷۵). ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش اضطراب امتحان در دانش آموزان پایه سوم دوره راهنمایی. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، سال سوم، پاییز و زمستان ۱۳۷۵، شماره‌های سوم و چهارم.

احدی، حسن، صالحی، مهدیه و بنی جمال، شکوه السادات (۱۳۷۰). مفاهیم بنیادی در پویائی گروهها. تهران: نشر قومس.

احسانی، فاطمه (۱۳۵۶). بررسی پیشرفت تحصیلی دانش آموزانی که از خانواده‌های گسیخته هستند. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی.

اسدی مقدم، عزیزه (۱۳۷۵). ساخت و اعتباریابی مقدماتی پرسشنامه اضطراب امتحان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.

اصغرپور، حمید (۱۳۷۳). رابطه بین اختلالهای رفتاری و عدم ارضای نیازهای اساسی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.

رستمی، مجید (۱۳۷۵). بررسی رابطه عزت نفس، اضطراب و هوش با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.

ریاحی، شهرام (۱۳۷۲). اعتباریابی پرسشنامه اضطراب مدرسه فیلیپس. چهارمین کنگره پژوهشهای روانپزشکی، خلاصه مقالات کنگره روانپزشکی تهران.

سلطانی فتوت، داریوش (۱۳۷۳). بررسی خودپنداری و اضطراب مدرسه در نوجوانان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.

شریفی، امین (۱۳۷۶). ارضای نیازهای عاطفی یا سازگاری فردی-اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.

شولتز، دوان و شولتز سیدنی آلن (۱۹۸۸). نظریه‌های شخصیت. ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۷۷). تهران: انتشارات هما.

صمدی، فاطمه (۱۳۵۴). بررسی پیشرفت تحصیلی فرزند خوانده‌ها. پایان نامه کارشناسی ارشد.

کرسو، آدیلا پاسالیک. (۱۹۸۴). زندگی خانوادگی و نتایج تحصیلی آن. ترجمه صادق صدحی

- (۱۳۷۳). ماهنامه برگزیده مسائل آموزش بزرگسالان، سال چهارم. شماره ۳.
 مزلو، ابراهام، اچ. (۱۹۷۰). انگیزش و شخصیت. ترجمه احمد رضوانی (۱۳۷۲). انتشارات
 آستان قدس رضوی.
 مزلو، ابراهام، اچ. (۱۹۶۵). به سوی روان‌شناسی بودن. ترجمه احمد رضوانی (۱۳۷۱). مشهد:
 انتشارات آستان قدس رضوی.
 موسوی شوشتری، مژگان (۱۳۷۶). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با سازگاری فردی-
 اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه سوم مدارس راهنمایی اهواز. پایان‌نامه
 کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز.
 یوسفیان، ماندانا (۱۳۷۵). بررسی ارتباط ارضای نیازهای اساسی با بروز اختلال رفتاری در
 دانش‌آموزان دبیرستانی اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته آموزش بهداشت، دانشگاه
 علوم پزشکی اهواز.

انگلیسی

- Buzzanga, V.L., Miller, H.R., Perne, S.E., Sander, J.A. et.al (1989). The relationship between death anxiety and level of self- esteem. *Journal of Bulletin of the Psychonomic Society*, Vol 27(6), 570-572 .
- Cherian, V.I. (1994). Relationship between parental aspiration and Academic Achievement of Xhosa children from broken and intact families. *Psychological Reports*, Vol 79(3,pt1), 835-840.
- Choo, R.K. (1994). Beyond Parental control and Authoritarian Parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural Notion of Training. *Child Development*, Vol 65(4), 1111-1119.
- Glasser, W. (1969). *Schools without failure*. New York: Harper & Row.
- Hembree, R. (1988). Correlates, causes, effects and treatment of test anxiety. *Journal of Review of Education Reseach*, Vol 58(1), 47-77.
- Hughes, J.N. (1988). *Cognitive Behavior Therapy with Children in Schools*. New York: Pergamon Press.
- Klausmeier, H.J. (1985). *Educational Psychology* (5th ed.). New York: Harper & Row.
- Lau, S. (1977). Some correlates of test anxiety. *Acta Psychological Taiwanica*,

Vol 19, 75-77.

- Lefevre, E.R. and West, M.L. (1981). Assertiveness: Correlations with self-esteem, locus of control, interpersonal anxiety, fear of disapproval, and depression. *Psychiatric Journal of the University of Ottawa*, Vol. (6)4, 247-252.
- Many, M.A. & Many, W.A. (1975). The relationship between self-esteem and anxiety in grades four through eight. *Educational and Psychological Measurement*, Vol 35(4), 1017-1021.
- Mathews, D.B. & Odom, B.L. (1989). Anxiety: A componet of self-esteem, *Elementary School Guidance and Counseling*, Vol 24(2), 153-159.
- Olczak, P.V. & Goldman, J.A. (1981). Relationship between self-actualization and assertiveness in males and females. *Journal of Psychological Reports*, Vol 48(3), 931-937.
- Pachman, J.S. and Foy, D.W. (1978). A correlational investigation of anxiety, self-esteem and depression: New findings with behavioral measures of assertiveness. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, Vol 9(2), 97-101.
- Phillips, B.N. (1978). *School stress and anxiety: Theory research and intervention*. New York: Human Sciences Press.
- Schultz, D. & Sydney, E.S. (2000). *Theories of Personality*. Wadsworth, Thomson Learning.
- Srivastava, A.K. (1989). Moderating of self-actualization on the relationship of role stress with job anxiety. *Psychological Studies*, Vol 34(2), 106-109.
- Taylor, D.N. & Del, P. (1992). Self-esteem and anxiety use. *Journal of Psychological Reports*, Vol 71(3), 896-898.
- Tempel, S. & Robson, P. (1991). The effect of assertiveness training on self-esteem. *British Journal of Occupational Therapy*, Vol 54 (9), 329-332.
- White, W.F. (1969). *Psychosocial principles applied to classroom teaching*, New York: Mc Graw- Hill.

دریافت مقاله: ۷۹/۴/۱۰

دریافت مقاله تجدیدنظر شده: ۸۰/۲/۱۰

پذیرش مقاله: ۸۰/۱۲/۱۳